

ҲАРБИЙ ВАТАНПАРВАРЛИК НУТҚИ ҲАҚИДА

Фируза Равшановна Улмасова

Тошкент вилояти Чирчиқ давлат педагогика институти магистранти

Илмий раҳбар: Қ.А.Мўйдинов, ф.ф.ф. д ,доц.в.б

АННОТАЦИЯ

Мақолада ҳарбий ватанпарварлик нутқи ҳақида унинг ёшлар тарбияси борасидаги ўрни, нотиклик санъати унинг тарихи ва ҳозирги замонда тутган ўрни ҳақида сўз боради.

Калит сўзлар: риторика, нотиклик, ватанпарварлик, санъат, ҳарбий нутқи.

КИРИШ

Нотиклик санъати муҳим ижтимоий-сиёсий аҳамиятга ва қудратга эга бўлган таълим ва тарбия воситаларидан биридир. Шунга кўра ҳам қадимдан - жамият тарихидан бошлаб нотиклик санъатига жиддий эътибор бериб келинган. Нотиклик санъати жамият тараққиётида турли даврларда турлича йўللار билан ривожланиб келган. У жамиятнинг қайси давр ва қайси босқичи бўлмасин ўша давр – ўша тузумнинг сиёсий-иқтисодий асослари ва маънавий эҳтиёжи билан узвий боғлиқ ҳолда ривожланган. Бу тарихий ҳол.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯ

С.Иномхўжаев ўзининг «Нотиклик санъати асослари» китобида нотиклик санъатини муайян тур ва ички кўринишларга ажратиб, ҳар бирига алоҳида тўхталади. Масалан, олим сиёсий-ижтимоий нотиклик турининг 9та ички нутқий кўринишларини қайд этади. Ҳарбий ватанпарварлик нутқи ҳам сиёсий - ижтимоий нотикликнинг муайян бир кўриниши сифатида берилади.

Ҳарбий ватанпарварлик нутқи нотиклик санъатининг жуда қадимий кўринишларидан бири бўлиб, у аввало ўзининг жанговар руҳи билан, сиёсий кескинлиги билан, ватанпарварлик моҳияти ва табиати билан ҳамда халққа садоқат руҳида суғорилганлиги билан ўзига хосдир, мустақилдир.

Ҳарбий ватанпарварлик нутқи ҳақида гапирганда тарихан Искандар Зулқарнайн, Амур Темур, Заҳириддин Муҳаммад Бобур каби буюк саркардалар фаолиятига тўхталмасликнинг иложи йўқ. Чунки улар сўз санъатига, сўз қудратига жиддий эътибор бериб, ҳарбий ватанпарварлик нутқини юқори даражада намойиш қила

олганлар. Ҳарбий юришларда бутун қўшин олдида нутқ сўзлаб, жангчиларда ўзига ишонч уйғотганлар, уларга жанговар руҳ бера олганлар. Саркардаларнинг нутқи мантиқий изчиллиги, аниқлиги, таъсирчанлиги, теранлиги билан ажралиб турган. Бу нутқлар ғализликдан, такрорлардан, сўзларни ноўрин ишлатишдан ҳоли бўлган. Масалан, Амур Темурнинг нутқи ифодаларга бойлиги, теранлиги, қатъийлиги, аниқлиги ўзига бўлган ишончнинг юксаклиги билан ажралиб турган. Қиёсланг:

“Ўғилларим, миллатнинг роҳати, саодатини сақламоқ учун сизларга қолдираётган васият ва тузукларни яхши ўқинг, асло унутманг ва тадбиқ этинг. Миллатнинг дардига дармон бўлмоқ вазифангиздир. Адолат ва ийилик (яхшилик) қилмоқ дастурингиз, раҳбарингиз бўлсин. Мен каби узун салтанат сурмоқ истасангиз қиличларингизни яхши ўйлаб чекингиз. Бир дафъа чекикдан сўнгра-да, уни усталик-ла қўллангиз”. Яна қиёсланг:

“...Мамлакат ва миллатнинг осойишталиги, қўшин салоҳиятининг мукаммаллиги, раиятнинг хотиржамлиги борасида фойдали тадбирлар кўринг. Бинобарин, сизлар ҳам итоат ва эҳтиром борасида унга байъат билдириб, салтанатни бошқаришда, эл-юртнинг тинчлиги, мусулмонларнинг осойишталиги учун ҳамжиҳат бўлиб, кўмаклашиш лозим. Сизларнинг ҳамжиҳатлик ва иттифоқ билан қилган ишларингиз узоқ-яқиндаги дўст-душманларга кўриниб турсин. Токим ўзаро низоларга ўрин қолмагай, ҳеч ким салтанатга қарши исён кўтаришга ўзида жасорат топмагай. Билакс ўзаро низолар вужудга келгай, раият бошига ташвиш ва надоматлар ортиб, мамлакат ободонлиги барҳам топгай. Инчунун, менинг кўп йиллик саъй - ҳаракатларим зое кетгай...”

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Таъсирчан нутқи билан шоҳ ва шоир Заҳириддин Муҳаммад Бобур машҳур бўлган. Унинг ҳаётида – жанговарлик санъатида бадиий сўзнинг таъсир қудратини кўрсатиб берувчи қатор жонли далиллар бор. Тарихдан маълумки, Бобурнинг нутқий маҳорати лашкарлар орасида бошланган парокандаликни, тарқоқликни тўхтатган. Унинг ҳинд саркардаси Рано Санго билан бўладиган жанги олдидан(1527) қўшинлари орасида баъзи бир сабабларга кўра тарқоқлик бошланади. Бу аҳволни кўрган Бобур лашкарлари олдида нутқ сўзлайди: “ Ҳар кимки ҳаёт мажлисига кирибтур, оқибат ажал паймонасидин ичкусидир ва ҳар кишиким, тириклик манзилига кирибтур, охир дунё ғамхонасидин кечкусидур, ёмон от билан тирилгандин, яхши от билан ўлган яхшироқ. Тангри таоло бу навъ саодатни

бизга насиб қилибтур ва мундоқ давлатни бизга қарийиб айлабтур. Ўлган шаҳид ва ўлдирғон ғозий, барча Тангрининг каломи билан онт ичмак керакким, ҳеч ким бу қатолдин юз ёндирур хаёл қилмай, то бадандин жони айрилмағунича, бу муҳориба ва муқотиладин айрилмагай...” Гулбаданбегимнинг маълумотиға кўра, “бунга мажлисдагиларнинг ҳаммаси рози бўлишиб..., томиримизда бир томчи қонимиз қолгунча курашамиз, деб қасам ичадилар...”

Демак, ҳарбий ватанпарварлик нутқи санъат даражасига кўтарилган нутқ турларидан бўлиб, айниқса, ватанига садоқат руҳида ...Ҳарбий ватанпарварлик нутқи сиёсий-ижтимоий нотикликнинг таркибига кирувчи бошқа нутқ кўринишларидан кескин фарқ қилади. Бу нутқ кўринишининг тарихи аслида Зардуштийлик динининг муқаддас китоби бўлмиш ”Авесто”га бориб тақалади. Унда ҳарбий юришлар, қабила йўлбошчиларининг ҳарбий ватанпарварлик нутқлари ҳақида маълумотлар берилган. Масалан, Кави Виштасп қабиланинг йўлбошчиси бўлиб, бир неча тарқоқ қабилаларни бир-бирига бирлаштириб, уларга бошчилик қилган. Қабилани бошқариш учун аввало дадил, эркин фикрловчи ва оммани ўзига ишонтира оладиган шахс бўлиши керак. Туроннинг Спитамен, Темур Малик, Жалолиддин Мангуберди ва бошқа мард баҳодирлари, саркардалари ҳам ўзларининг жасурлиги, мардонаворлиги билан бирга ҳарбий ватанпарварлик нутқини мукамал эгаллаганлар, амалда исботлаганлар. Уларнинг нутқларида доимо Она-юрт химоясига тайёр эканликларини кўриб турган. Масалан, Хўжанд ҳокими саркарда Темур Малик ўз Она-Ватанини жонидан севган, иймони бутун, мард халқ фарзанди бўлиб, мўғуллар Моварауннаҳрга хужум қилган дастлабки онларидаёқ, у оташин нутқ сўзлайди: **“Ҳатто ожиз инсон ҳам бор кучи билан ташланса, ваҳшатли йулбарсни ҳам енгади. Наҳотки биз чекинишни ўйласак? Душманни саратон иссиғидан қочади, демаклик-нодонлик!...Жангга кирсак, ўқимиз нишонга тегишини, қиличимиз осмонда ярқирашини кўрсатинглар!”** Кўриниб турибдики, ҳарбий ватанпарварлик нутқи жанговар курашга қаратилган, юқори ватанпарварлик ғояси билан йўғрилган, сиёсий характери ва ватани ҳамда ўз халқига садоқат руҳида суғорилганлиги билан характерланадиган, шахсий ботирлик, оммавий мардлик кўрсатишни талаб қиладиган нутқдир. Демак, бу нутқ кўриниши бошқа нутқ кўринишларидан ўзининг таъсирчанлиги, жанговар руҳ ва кўтаринки кайфиятдалиги, Ватанга садоқат руҳидалиги билан кескин фарқланиб туради.

Ҳарбий ватанпарварлик нутқида, асосан, ундов ва буйруқ гаплар фаол қўлланади. Мазкур нутқ кўринишида

мураккаб, ишонтириш, ғалабага ундаш ва мажбур этиш каби ғоялар, чақириқлар етакчилик қилади.

REFERENCES

1. Амир Темур Тарағай васияти. «Ўзбегим» тўп. – Т., 1992 йил.
2. Аминов Б., Расулов Т. Ватан-юрдаги жавоҳир. Тошкент. 1996. 46-б.
3. А. Арипова. Нотиқлик ва унинг лисоний- услубий воситалари. Т-2007.
4. Гулбаданбегим. Ҳумоюннома. – Т.: Ўзбегистон, 1959 йил,
5. С. Иномхўжаев. Нотиқлик санъати асослари. Тошкент, Ўқитувчи- 1982 й.

